

Mládež v socialistické společnosti je předmětem pozornosti vrcholných orgánů socialistického státu a zároveň stálým objektem studia různých vědních disciplín. Takový zájem je přirozený, uvědomíme-li si, že tato společenská skupina představuje v našich podmínkách už delší dobu jediný zdroj, z něhož může národní hospodářství čerpat pracovní síly, a současně záruku reprodukce a dalšího vývoje společnosti.

Společenskou závažnost naší mladé generace dokumentují i statistické údaje. Zatímco v roce 1970 mladí ve věku 15—29 let tvořili 24,7 % celé naší populace, v souhrnu ekonomicky aktivních jejich podíl činil 35 %, v některých odvětvích i více, například ve stavebnictví 41,5 %.

Pro řadu institucí je užitečné a důležité vědět, v jakých podmínkách žijí a pracují příslušníci mladé generace, jak jsou vybaveni materiálně, jaká je jejich kvalifikační, vzdělanostní struktura, jak se uplatňují v pracovním procesu, jaké společenské hodnoty si ve svém životě osvojili atd.

Pracující mládež tvoří v rámci soudobé československé společnosti velkou společenskou skupinu, která je diferencovaná podle řady objektivních znaků: pohlaví, věku, vzdělání, kvalifikace, profese, rodinného stavu, lokality, sociálního původu, různých aktivit a dalších indikátorů. Při vši různorodosti se vyznačuje typickými charakteristikami: mladé ve věku 15—30 let spojují a jsou jim vlastní složité procesy osvojování základních hodnot, norem, způsobů chování atd., tj. procesy socializační, postupné získávání sociální zralosti, jež v sobě zahrnuje celý komplex komponent — od schopnosti a možnosti vlastní ekonomické aktivity a ekonomické soběstačnosti přes složky politické a ideologické, způsobilost založit vlastní rodinu a starat se o ni až po společensky žádoucí rozvoj intelektuálních, morálních a dalších složek lidské psychiky.

Příslušníci pracující mládeže jsou zároveň členy společenských tříd a vrstev, a to především na základě svého objektivního postavení v pracovním procesu, ve společenské dělbě práce. Ukažme si toto specifické postavení mladých pracujících na příkladu dělnické mládeže. Výše uvedenými charakteristikami

(1) Pramenné údaje obsažené v této stati byly získány při zpracování československé části mezinárodního srovnávacího výzkumu *Životní dráhy mládeže v socialistické společnosti*, realizovaného v BLR, ČSSR, MLR, NDR, PLR a SSSR v rámci činnosti Problémové komise mnohostranné spolupráce akademií věd socialistických zemí „Dělnická třída ve světovém revolučním procesu“, který koordinuje maďarská strana. Cílem výzkumu je analýza závažných aspektů životní dráhy pracující mládeže v socialistických zemích, včetně problematiky její socioprofesionální přípravy, vzdělání, práce, doplňování dělnické třídy příslušníky mladé generace. Výběrový soubor za ČSSR představuje 1906 respondentů. Dotazník byl připraven československou výzkumnou skupinou v souladu s instrukcemi mezinárodní rady výzkumu. Terénní šetření na území celé ČSSR bylo provedeno v roce 1978 pracovníky Ústavu pro výzkum veřejného mínění při Federálním statistickém úřadě v Praze, kteří rovněž spolupracovali na sestavení dotazníku.

patří naši mladí dělníci a dělnice ke společenské skupině mládeže, současně však tvoří nejmladší a početný oddíl dělnické třídy.(2)

I když se dělnická mládež celou řadou objektivních znaků řadí do velké společenské skupiny mládeže, je pro ni i v této etapě jejího životního cyklu příslušnost k dělnické třídě určující. Hovoří pro to řada důvodů, například i dnešní mladí dělníci a dělnice pocházejí ve své většině z dělnických rodin, vykonávají dělnická povolání a postupem doby v souladu se získáváním sociální zralosti ztrácejí specifika charakteristická pro sociální skupinu mládeže a osvojují a prohlubují si rysy typické pro příslušníky dělnické třídy.

Naše dnešní pracující mládež žije v nesrovnatelně příznivějších životních podmínkách, než tomu bylo v kapitalistickém Československu. Převratné změny jsou patrné ve všech skupinách mladých pracujících, výrazně vynikají zejména u dělnické mládeže. Není přitom ani nutné srovnávat podmínky vstupu do pracovního procesu mladých dělníků a dělnic dnes a před několika desetiletími. Na srovnání pouhých dvou dělnických generací lze prakticky ukázat, co pro mladé dělnické pokolení a dělnickou třídu jako celek přinesl socialistický společenský řád.

Které zvláštnosti vyplývají ze srovnání dělnické mládeže a ostatních skupin soudobé dělnické třídy? Především je nutné mít na zřeteli, že tito mladí lidé se narodili, vyrůstali, osvojovali si společenské hodnoty a normy, připravovali se na svá dělnická povolání v socialistické společnosti, tzn. ze své osobní zkušenosti neznají sociálně ekonomické a společensko-politické poměry kapitalistického Československa a soudobého kapitalismu. Vymoženosti, které dělnické třídě přinesl socialismus, pokládají za samozřejmost, život dělnické třídy za kapitalismu, třídní boje, hospodářskou krizi, nezaměstnanost, materiální a morální bídu atd. znají pouze zprostředkovaně, z četby, vyprávění starších. Tato skutečnost v sobě zahrnuje a obráží změny epochy v pozitivním slova smyslu, obsahuje však i vážné zamyšlení pro všechny, kteří mají co činit s mladou generací. Vyjádřil to výstižně G. Husák: „Dnešní mladá generace nezažila bezprostředně vykořisťování, třídní útlak a hlad, všechno zná jen z doslechu. Nechceme to mladým lidem zazlívát, naopak jsme šťastni, že dorůstají a připravují se k životu v lepších materiálních, politických i mírových podmínkách. Současně jim ale tato skutečnost ztěžuje orientaci.“(Dokumenty 1976: 119)

I když se styky s pokrokovými mládežnickými organizacemi na Západě rozšiřují, přesto pouze nevelký počet mladých dělníků a dělnic má možnost na vlastní oči poznat současnou sociální situaci svých vrstevníků v rozvinutých kapitalistických zemích Evropy, přesvědčit se o tom, jak různé stránky všeobecné krize kapitalismu doléhají především na dělnickou mladou generaci, jak právě tato část mládeže je diskriminována, například v možnostech osvojit si odbornou kvalifikaci, která je nezbytná pro stále větší počet dělnických profesí, a je tím odsuzována k nekvalifikované práci a v důsledku toho je tak ve větší míře než ostatní mladí lidé postižena nezaměstnaností.

Dnešní dělníci žijí a pracují v době rostoucího uplatňování vědeckotechnického pokroku, za nebývalého rozvoje socialistických výrobních sil, v situaci, kdy v pracovní sféře i mimo ni dochází k významným změnám. Vznikají například nové profese, výrobní technika a technologie vyžadují pracovníky

(2) V roce 1970 bylo z úhrnu všech ekonomicky aktivních občanů v ČSSR 4 019 000 dělníků (tj. 57,5 % všech pracujících). V tomto počtu bylo mladých ve věku 15–29 let 1 599 000, to znamená, že 40 % ekonomicky aktivní dělnické třídy tvořila dělnická mládež.

s vyšší kvalifikací, s vyšším stupněm vzdělání, dochází k posunům ve společenských hodnotách a normách. Zvyšují se požadavky a nároky na aktivitu dělnické třídy, a to nejen v oblasti vlastní pracovní činnosti, ale i v oblasti řízení společenských procesů, při formování socialistického způsobu života atd. Tyto změny a posuny se také odrážejí v některých charakteristikách dělnické mládeže. Jako příklad může posloužit stupeň dosaženého vzdělání našich dělníků v roce 1970, sledovaný podle věku. U 20—29letých dělníků vykazovalo neukončené základní vzdělání 3,5 %, u 40—49letých plných 20,2 % a u 50 až 59letých dokonce 30,2 %. Analogické relace u základního vzdělání vypadají takto: 20—29letí dělníci — 23,9 %, 40—49letí — 19,2 a 50—59letí 17,2%; vyučených bylo ze souboru 20—29letých 62,5 %, z 40—49letých 53 % a z 50—59letých jen 47,2%. U dělnic je situace obdobná, u některého typu vzdělání ještě nepříznivější.

Ve věkové skupině 20—29letých jsou dělnice dvojnásob častěji vyučené než ve věkové skupině 50—59letých.(3)

Trend rostoucího vzdělání dále pokračuje. Jestliže z výše uvedených dat vyplývá, že mladí dělníci, kteří v roce 1970 byli vyučení, tvořili 62,5 % všech mladých dělníků a jejich otcové se stejným typem vzdělání 53,1 %, pak se v roce 1978 počet vyučených dělníků ve věkové skupině 19—29 let zvýšil na 73,9 %.(4)

Tabulka 1. Subjektivní hodnocení významu vzdělání

		Průměrné hodnocení (v pětibodové stupnici)*				
Pořadí	Výroky o vzdělání	Pracující mládež (celek)	Dělnická mládež MD	Mladí družstevní rolníci MDR	Mladí zaměstnanci MZ	Mladí příslušníci inteligence (5) MI
		PM Z toho				
1.	Vzdělání umožňuje ...					
1.	získat potřebnou kvalifikaci	4,50	4,45	4,40	4,60	4,59
2.	získat širší znalosti	4,46	4,40	4,37	4,52	4,60
3.	vykonávat zajímavější práci	4,21	4,16	4,11	4,21	4,34
4.	rozvíjet schopnosti, morální a duševní vlastnosti	4,16	4,06	4,11	4,25	4,39
5.	zlepšovat hmotné životní podmínky	4,08	4,09	4,14	4,25	3,97

*) Respondenti měli vyjádřit své mínění podle škály od 1 — naprosto nesouhlasím, přes 2 — spíše nesouhlasím než souhlasím, 3 — tak napůl, 4 — spíše souhlasím než nesouhlasím, po 5 — naprosto souhlasím.

Ukazuje se, že vzdělání hraje důležitou úlohu nejen v úvahách mladých lidí o tom, jakou pracovní dráhu mají nastoupit, jaké povolání si mají zvolit, jakou

(3) Mikrocensus 1970.

(4) Propočteno z mezinárodního výzkumu *Životní dráhy mládeže v socialistické společnosti*.

(5) Rozčlenění pracující mládeže do uvedených skupin bylo provedeno podle vykonávané profese, skupina příslušníků mladé inteligence byla vytvořena na základě zařazení z hlediska řízení pracovního procesu a dosaženého stupně vzdělání.

pracovní činností se mají zabývat. Na základě řady výzkumů je možné konstatovat, že vzdělání se v současné etapě vývoje naší společnosti stává stále významnější společenskou hodnotou, kterou mládež opravdu oceňuje. Toto tvrzení dokumentuje tabulka 1, která vypovídá o subjektivním hodnocení vzdělání jednotlivými skupinami naší pracující mládeže.

Z tabulky je možné usuzovat, že zkoumaná pracující mládež jako celek si cení vzdělání jako významné společenské hodnoty. Mladí dělníci se ve svém ocenění jednotlivých výroků o vzdělání velmi blíží názorům mladých družstevních rolníků. Obě skupiny hodnotí vzdělání zejména ze dvou hledisek: a) ve vztahu k vlastní pracovní činnosti — umožňuje jim vytvářet podmínky k výkonu obsahově různorodější, kvalifikovanější a lépe placené práce; b) jako faktor umožňující rozvíjení intelektuálních, morálních, psychických stránek vlastní osobnosti a jako činitel kognitivní — rozšiřování poznatků.

Další skupiny mladé generace — mladí zaměstnanci a mladí příslušníci inteligence — vykazují stejný trend. Ačkoliv v dílčích výsledcích existují nepatrné rozdíly, lze souhrnně konstatovat, že mladí lidé, kteří zastávají řídicí funkce nebo vykonávají povolání, jež vyžaduje hlubší a rozsáhlejší znalosti, a většinou mají vyšší stupeň dosaženého vzdělání (získali maturitu nebo absolvovali vysokou školu), přisuzují vzdělání poněkud větší význam než ostatní respondenti.

Třetí zvláštnost soudobé dělnické mládeže je možné pozorovat v jejím sociálním složení. Na rozdíl od starších skupin dělnické třídy, pro něž je příznačné, že se v drtivé většině rekrutují zase z příslušníků dělnické třídy, lze u dnešní dělnické mládeže zaznamenat, že je co do svého sociálního původu různorodější. Třebaže je také ve své většině tvořena příslušníky z dělnických rodin, zahrnuje rovněž větší počet těch, kteří pocházejí z rodin zaměstnanců, družstevních rolníků a inteligence. Tento vývoj bude nesporně posilován novou výchovně vzdělávací soustavou, zavádějící mimo jiné učební poměr s maturitou, který je atraktivní nejen pro děti z dělnických rodin.

Ještě výraznější tendenci v prostupování sociálních vrstev u soudobé mladé generace je možné vidět při analýze sociálního složení ostatních skupin mladých pracujících. Například ve skupině mladých družstevních rolníků vzrostl v posledních letech počet pracovníků, kteří pocházejí z dělnických rodin. K obdobné situaci dochází u mladistvých příslušníků inteligence a u mladých zaměstnanců, kde tento počet přesahuje polovinu.

Významným faktorem působícím na pohyb jednotlivých částí mladé generace, je vzdělání a socialistické školství. Díky cílevědomé politice socialistického státu působí vzdělání v naší společnosti postupně a stále výrazněji jako prvek sjednocující. Společenská praxe dokazuje, že stále větší počet dělnických dětí, jejichž rodiče získali pouze základní vzdělání, popřípadě vyučení, studují na střední nebo vysoké škole a získávají tak vyšší stupeň odborné kvalifikace. Vzdělání pomáhá odstraňovat sociální nespravedlnost vůči dětem z dělnických rodin, jež se dochovala z minulé, kapitalistické společnosti, a zároveň vytváří opravdové možnosti vzdělání pro všechny talentované. Tím otevírá cestu absolventům středních a vysokých škol z dělnických a rolnických rodin k profesím, které byly dříve výsadou jiných společenských vrstev. Tito mladí lidé vykonávají díky získané vyšší kvalifikaci jednak ty dělnické profese, jež svým charakterem a obsahem vyžadují vyšší stupeň vzdělání (díky vyšší náročnosti při budování rozvinuté socialistické společnosti a působení vědeckotechnického rozvoje jich stále přibývá), jednak povolání dosud obsazovaná převážně příslušníky inteligence. Obdobně se v řadě dělnických profesí objevuje rostoucí počet pracovníků, kteří pocházejí z rodin zaměstnanců nebo in-

teligence. Tyto fakty svědčí o tom, že vzdělání se v naší společnosti stává významným prvkem sblížování společenských tříd a stírání staletých rozdílů mezi fyzickou a duševní prací.

Člověk musí v průběhu životního období, jež je nazýváno obdobím mladosti (zpravidla 15.—30. rok života), učinit závažná životní rozhodnutí, k nimž mimo jiné patří rozhodnutí o volbě povolání (a s tím spojené kvalifikaci) a o založení vlastní rodiny. To se přirozeně týká i mladých dělníků a dělnic. Je pochopitelné, že pro patnáctiletého chlapce nebo dívku není snadné určit si vlastní životní dráhu, že na toto rozhodnutí mají vliv různé faktory. Z analýz výzkumů této problematiky vyplývá, že v současných podmínkách mají u nás určující vliv na volbu dalšího vzdělávání a povolání mladého člověka i nadále rodiče a jeho vlastní zájem o obor. Ačkoliv zájem o obor ve značné míře motivuje výběr školy (zejména střední nebo vysoké) a tím i získání určité kvalifikace, přesto i nadále žije tradice napodobování příkladu otce (týká se především chlapců). Způsobuje, že velký počet mladých lidí si volí profesní dráhu svého otce, což je příznačné jak pro některá dělnická povolání, tak i profese typické pro rodiny inteligence.

Otázky spojené s přípravou mladých lidí na povolání jsou trvalým předmětem výzkumů mládeže. Byly rovněž zahrnuty do zmíněného výzkumu *Životní dráhy mládeže v socialistické společnosti*. V této souvislosti byly mimo jiné zjišťovány důvody, jež vedly dotázaného k volbě povolání. Pořadí prvních čtyř důvodů je uvedeno v tabulce 2.

Tabulka 2. Důvody určující volbu povolání v průměrech*)

Pořadí	Důvod	PM	MD	Z toho		MI
				MDR	MZ	
1.	Je pro společnost velmi potřebné	2,38	2,32	2,47	2,35	2,52
2.	Velký zájem o ně	2,30	2,19	2,10	2,36	2,58
3.	Nejlépe odpovídá schopnostem	2,27	2,21	2,19	2,31	2,42
4.	Zajišťuje dobře placenou práci	2,15	2,20	2,46	1,90	2,07

*) Respondent měl udat míru důležitosti jednotlivých důvodů podle škály od 1 — nedůležité, přes 2 — tak napůl, po 3 — důležité.

Rozložení průměrů jednotlivých argumentů, jež spoluurčovaly podle vyjádření respondentů jejich volbu povolání, svědčí o značné homogenitě vyjádřených postojů jednotlivých skupin pracujících mládeže. Ukazuje se, že jednak všichni pokládají své povolání za společensky závažné a prospěšné, jednak při jeho volbě spojovali osobní cíle — získat takové povolání, jež odpovídá individuálním potřebám, zájmům a schopnostem mladého člověka — s celospolečensky žádoucími hodnotami. Z komparace jednotlivých souborů plyne, že mladí dělníci se ve svých odpovědích spíše blíží názorům mladých družstevníků rolníků a v otázce volby povolání prokazují věcnější přístup než druhé dvě skupiny.

Také údaje, které mají plastičtěji postihnout životní aspirace zkoumané pracující mládeže, dovolují vyvozovat závěry, že mladí pracující k volbě svého povolání přistupují ve své většině racionálně — výkon povolání jim má zabezpečit vlastní materiální existenci a přinášet radost. Sledují přitom realizaci vlastních materiálních i duchovních potřeb. Převážná část jich současně spojuje tyto cíle s hodnotami celospolečenskými — výkon profese má také zajis-

tit realizaci celospolečenských potřeb, má být vyjádřením uvědomělého občanského postoje mladého člověka naší současnosti.

U jednotlivých skupin pracujících mládeže lze při posuzování cílů, jichž lze povoláním dosáhnout, pozorovat menší difference — viz tabulku 3. Skupina mladých družstevníků rolníků se častěji než ostatní vyslovuje pro cíle, jež je možné charakterizovat jako tradiční, společensky užší, zaměřené spíše na potřeby individua, s podstatně nižšími nároky na možnost tvořit něco nového.

Pokud jde o některé odlišnosti ve frekvenci odpovědí respondentů ze skupiny mladých zaměstnanců a inteligence, lze formulovat tuto tezi: Mladí pracující, kteří vykonávají povolání ve větší míře umožňující tvůrčí činnost, méně než druzí očekávají od povolání hmotné zajištění a více akcentují aspekt přispět jeho výkonem k prospěchu celé společnosti.

Tabulka 3. Nejdůležitější cíle, kterých mohou lidé ve svém povolání dosáhnout v %*)

Pořadí		PM	MD	Z toho		MI
				MDR	MZ	
1.	Materiální zajištění	26,30	30,08	36,02	24,94	15,81
2.	Radost z vykonávané práce	22,95	22,80	27,95	22,00	22,83
3.	Možnost přinést maximální užitek lidem, společnosti	15,09	13,52	9,94	18,34	18,38
4.	Každodenní svědomité plnění povinností	11,94	11,19	13,66	16,38	11,36
5.	Tvůrčí činnost, možnost vytvořit něco nového	8,34	8,23	2,48	5,38	11,12
6.	Společenská úcta, vážnost	5,59	5,00	3,11	4,65	7,96
7.	Možnost dále rozšiřovat svůj obzor	5,30	5,19	2,48	4,89	6,32
8.	Řídit lidi, být vedoucím	4,48	4,00	4,35	3,42	6,21

*) Respondenti měli zvolit dva nejdůležitější z navržených cílů, jichž lze dosáhnout v povolání. Procentuální vyčíslení bylo provedeno z 3525 voleb.

Otázky přípravy mladých na povolání jsou jednou rovinou vztahu mládež — práce; druhou tvoří vlastní pracovní činnost mladého člověka, jeho seberealizace v pracovním procesu a vytváření hodnot, které mají širší, celospolečenský dosah.

Práce patří k nejzákladnějším společenským hodnotám, které mají stěžejní význam pro vývoj každé společnosti i pro život každého jednotlivce. V socialistické společnosti se charakter práce mění. Socialistické výrobní vztahy znemožňují, aby se práce jedněch stala předmětem vykořisťování druhými, a naopak vytvářejí předpoklady pro to, aby práce pro celek se stala otázkou cti každého praceschopného příslušníka společnosti, aby se stala kritériem pro hodnocení lidí. Dochází ke změnám v poměru lidí k práci — stává se pro ně oblastí, v níž mohou rozvíjet svoje schopnosti, vědomosti, svou vlastní osobnost.

Mladí pracující chápou práci jako prostředek k obživě, k získání žádoucích finančních prostředků. Současně však zdůrazňují takové požadavky, jako je její obsah, celospolečenský efekt, soulad s jejich schopnostmi a dalšími životními potřebami. Svědčí o tom tabulka 4, obsahující souhrn hlavních požadavků, které příslušníci pracujících mládeže vznášejí na vykonávanou práci.

Uvedená data manifestují homogenizační tendenci v postojích mladých pracujících všech skupin při posuzování požadavků na práci. Jsou dokladem toho,

Tabulka 4. Míra závažnosti požadavků na práci v průměrech*)

Pořadí	Požadavek	PM	MD	Z toho		MI
				MDR	MZ	
	Práce má					
1.	být dobře placená	4,426	4,49	4,54	4,39	4,23
2.	být zajímavá	4,424	4,33	4,24	4,55	4,66
3.	odpovídat schopnostem a sklonům	4,33	4,26	4,16	4,43	4,51
4.	probíhat v hygienických a zdravotně nezávadných podmínkách	4,22	4,17	3,97	4,48	4,27
5.	být užitečná pro společnost	4,17	4,09	4,10	4,24	4,38
6.	nechávat hodně času pro jiné činnosti (rodinu, kulturu, studium atd.)	3,84	3,90	3,71	3,88	3,71
7.	být různorodá	3,79	3,67	3,49	3,99	4,08
8.	poskytovat samostatnost a nezávislost	3,77	3,70	3,60	3,87	3,95
9.	podporovat všestranný rozvoj schopností	3,76	3,66	3,31	3,89	4,06
10.	umožňovat zvýšení odborných znalostí	3,68	3,56	3,30	3,75	4,05

*) Respondenti udávali míru závažnosti požadavků podle škály od 1 — nehraje žádnou roli, přes 2 — málo důležité, 3 — tak napůl, 4 — důležité, po 5 — velmi důležité.

jak důležitou úlohu hraje i v subjektivních představách příslušníků pracujících mládeže jejich vlastní pracovní činnost, co od své práce očekávají. Mladí pracující jsou si vědomi jejího společenského významu a akcentují takovou práci, která jim má zajistit uplatnění vlastních schopností a umožnit další rozvoj, odborný i zájmový. Náročnost mladých vůči zásadním komponentám pracovního procesu stoupá, práci jako klíčovou lidskou činnost hodnotí vysoko. Toto vysoké hodnocení práce za socialismu není dáno mladým lidem automaticky; je výsledkem dlouhodobějšího procesu poznávání významu práce, který je umocňován jejich vlastními pracovními zkušenostmi.

Při hodnocení požadavků na práci se u jednotlivých skupin pracujících mládeže vyskytují vcelku nepatrné rozdíly. V podobě intervenujícího faktoru zde působí vzdělání: čím vyšší stupeň vzdělání má respondent, tím více akcentuje takové atributy práce, jako jsou různorodost, zvyšování odborných znalostí, podpora rozvoje schopností jedince, přiměřenost sklonům a vlastním schopnostem, a tím méně požaduje vysoce placenou práci. V tom lze spatřovat pozitivní jev v posuzování práce jako bytostné lidské činnosti, jež pramení nejen z existenční nezbytnosti, ale stále více z přirozené a rostoucí potřeby mladého člověka preferovat ve své pracovní činnosti tvůrčí prvky a v jejím rámci všestranně rozvíjet své schopnosti a sklony.

V této oblasti hraje úlohu také pohlaví respondenta. Ukazuje se, že ženy více než muži požadují hygienické pracovní prostředí. Ženy rovněž poněkud více nárokují práci, která ponechává více času pro jiné aktivity, a zejména dávají přednost takové práci, která jim umožňuje bezprostřední kontakt s lidmi. V porovnání s muži pak nejvíce požadují takový typ pracovní činnosti, který nevyžaduje zvláštní fyzickou námahu. Tyto skutečnosti jsou vysvětlitelné biologicko-psychickým uzpůsobením žen a jejich větším zaměřením na mimo-pracovní dobu. Muži v porovnání se ženami častěji vyhledávají práci lépe placenou a umožňující tvůrčí činnost.

Spokojenost s vykonávanou prací závisí do značné míry nejen na jejím finančním ohodnocení, ale i na jejím obsahu. Největší míra nespokojenosti s vykonávanou prací se vyskytuje u pracovníků, kteří se zabývají nekvalifiko-

vanou, rutinní prací; vyšší míra spokojenosti se objevuje tehdy, má-li práce tvůrčí charakter, dává-li mladému člověku možnost dále se něčemu přiučit, poznávat nové.

Spokojenost mladých lidí v pracovním procesu silně ovlivňuje pracovní kolektiv, pracovní prostředí, nadřízení a organizace práce. Rozhodujícími faktory pro to, aby se mladý člověk dobře adaptoval na svém pracovišti, jsou vztahy mezi lidmi, vztah nadřízených k mladým lidem, které vedou. Pracovní kolektiv mladého pracovníka formuje v oblasti profesní, politické, zájmové a dalších. Ve většině případů hrají spolupracovníci pozitivní roli, mohou však působit i negativně. Pro nového mladého pracovníka je těžké vystoupit proti nežádoucím názorům a hodnotám existujícím v pracovní partě, například proti nehospodárnosti, plýtvání materiálem a energií, lhostejnosti vůči principům socialistické morálky, proti šíření maloměstáckých nálad a idejí.

Kolektiv pracovníků nezahrnuje jenom bezprostřední kolegy v práci a nadřízené. Patří sem i organizace KSČ, SSM a ROH působící na závodě. Také ony nesou svůj díl odpovědnosti za to, jak se mladí pracující na novém pracovišti osvědčí, zda mohou využít svou odbornou kvalifikaci, pracovat ve společenských organizacích a věnovat se zájmové činnosti, která je v souladu s cíli socialistické společnosti.

Vedle začlenění do pracovního procesu patří k závažným momentům života mladé generace založení vlastní rodiny a výchova dětí. V současnosti se snížil věk, v němž mladí lidé uzavírají sňatek, zhruba o 2—3 roky a právě tak se snížil věk prvního mateřství. V porovnání s minulostí si dnešní mladí manželé chtějí ve většině případů zachovat svou předcházející životní úroveň nebo se rychle přiblížit standardu starších generací.

Jaké objektivně jsou životní podmínky mladých pracujících? Ve srovnání se staršími skupinami populace je průměrný měsíční příjem mladých pracujících nižší. Pokud jde o bytové podmínky, ukazuje se, že velká většina svobodných bydlí u rodičů (a zpravidla má k dispozici svou vlastní místnost). Bytová situace mladých manželů je na počátku manželství obtížnější: jenom menšina jich má ihned svůj vlastní byt, ostatní bydlí buď u jedné, nebo druhých rodičů, nebo také odděleně, avšak do pěti let od sňatku získávají většinou vlastní byt.

V druhu a typu bydlení neexistují mezi jednotlivými skupinami zkoumané pracující mládeže velké rozdíly: příslušníci dělnické mládeže bydlí častěji v rodinném domku než mladí zaměstnanci nebo příslušníci inteligence, zato však méně často obývají družstevní byt. Co do počtu místností jsou všechny skupiny ve stejné situaci, tj. jedna osoba obývá jednu místnost (započítána i kuchyň).⁽⁶⁾ Z hlediska vybavenosti bydlí mladí dělníci a družstevní rolníci častěji v bytech nižší kategorie.

O vybavení předměty dlouhodobé spotřeby, tzn. o vlastnictví těchto předmětů nebo o možnosti disponovat jimi v rámci rodiny, informuje tabulka 5.

Ze srovnání údajů jednotlivých skupin pracujících mládeže plyne, že mladí dělníci a rolníci méně než ostatní disponují některými předměty dlouhodobé spotřeby, jako je například magnetofon, fotoaparát, automatická pračka, knihovna, chata; na druhé straně mají ve větší míře k dispozici jednostopé dopravní prostředky. Tyto odlišnosti souvisejí se životním prostředím a pod-

(6) Propočteno z výzkumu *Životní dráhy mládeže v socialistické společnosti*.

Tabulka 5. Vybavení předměty dlouhodobé spotřeby v %

Předmět (vlastní nebo má k dispozici)	PM	MD	Z toho		MI
			MDR	MZ	
Tranzistorové rádio	98,2	97,8	98,8	99,5	98,8
Televizor	97,7	97,8	100,0	98,1	97,0
Chladnička	95,0	94,4	95,3	94,8	96,5
Knihovna se 100 svazky	82,8	78,7	70,6	86,7	93,5
Pračka obyčejná	75,0	78,3	84,7	76,3	68,3
Kolo	61,9	64,1	78,9	60,0	54,0
Magnetofon	55,7	52,9	50,6	59,1	62,0
Gramofon	52,5	51,6	41,2	54,5	56,5
Fotoaparát	50,8	46,8	35,3	51,7	63,5
Auto	44,5	41,8	43,5	42,8	52,3
Motocykl	30,4	34,5	44,7	21,5	21,6
Pračka automatická	27,7	24,3	17,7	27,9	38,3
Chata	16,7	14,8	7,1	17,2	23,5

mínkami, což je markantní u družstevních rolníků, zvyklostmi a tradicemi rodin, jejich vlastní vybaveností těmito předměty, finančními možnostmi členů rodiny. Svou roli přitom hraje výše a způsob nakládání s příjmy, zacílení a prožívání volného času. Za pozitivní lze pokládat skutečnost, že stav vybavenosti některými, běžně používanými, a to i finančně nákladnými předměty, například rádiem, televizorem, chladničkou, je u všech sledovaných skupin pracující mládeže přibližně stejný. Během posledních několika let se počty těchto předmětů zvýšily. (7)

Uvedené údaje dovolují konstatovat, že naše pracující mládež je těmito materiálními hodnotami slušně vybavena a má značný životní standard. Je to umožněno jednak cílevědomou politikou socialistického státu, zejména relací mezd a plateb různého druhu, poskytováním výhodných novomanželských půjček, finančními podporami při narození dítěte, mateřským příspěvkem atd., jednak nezpůsobilou vydatnou finanční pomocí, kterou poskytují rodiče a další rodinní příslušníci. Srovnání těchto podmínek života naší mladé generace pracujících se situací mladých lidí v současných i rozvinutých kapitalistických zemích hovoří přesvědčivě ve prospěch socialismu.

K charakteristikám pracující mládeže patří různé sociální aktivity, například politické, kulturní, volnočasové, mimořádné pracovní aktivity atd. Některé z nich jsou iniciovány především *Socialistickým svazem mládeže*, napomáhají realizaci cílů národního hospodářství a zároveň rozvoji společensky žádoucích morálně politických vlastností mladých. Téměř polovina zkoumané dělnické a ostatní pracující mládeže je zapojena v kolektivech *Brigád socialistické práce*, více než pětina v mládežnických kolektivech a cca 16 procent v mládežnických BSP. Kromě toho se podílí na hnutí *ZENIT*, *Reflektor mladých* a pracuje v komplexních racionalizačních brigádách. I když se aktivita pracující mládeže v tomto směru v posledních letech zvýšila, existují tu rozsáhlé možnosti dalšího zapojení do existujících forem mimořádné pracovní aktivity.

Jakým činností se mladí věnují po své práci? Ve výzkumu *Životní dráhy mládeže v socialistické společnosti* měli respondenti určit dvě z předepsa-

(7) Srovnej například [Varholík-Coňk 1976 : 69–70].

ných činností, jimž především věnují svůj mimopracovní čas. Při rozboru první činnosti se ukázalo, že u všech skupin pracující mládeže je první místo vyhrazeno rodinným povinnostem (od 30,8 do 39,8 %). Ve frekvencích dalších činností jsou patrné jisté rozdíly způsobené socioprofesionální skupinou, životním prostředím i pohlavím. Tak například mladí dělníci se ve svém volném čase věnují práci přesčas — 12 %, dále sledují televizi a poslouchají rozhlas — 10 %, oddávají se svým koníčkům — 10 %, sportují nebo melouchají — 7 %. Odlišné životní podmínky způsobují, že mladí družstevní rolníci tráví svůj volný čas prací přesčas — 23 %, dále holdují koníčkům — 9 %, chodí na melouchy — 6 %.

Struktura trávení volného času mladých zaměstnanců je poznamenána tím, že její obrovskou většinu tvoří ženy. Proto kromě rodinných povinností jsou na dalších místech sebevzdělávání — 11 %, sledování televize a rozhlasu — 90 %, kultura a posezení s přáteli — 8 %. U příslušníků inteligence se volnočasové aktivity řadí takto: za rodinné povinnosti sebevzdělávání — 14 %, veřejná činnost — 9 %, sport a koníčky — 7 %.

Jestliže se u první, nejfrekventovanější činnosti projevuje vliv určitých sociálních pobídek, pak u druhé činnosti se příslušníci všech sledovaných skupin shodují na těchto aktivitách: sledování televize, rozhlasu nebo poslouchání gramofonových desek, dále posezení s přáteli, vlastní záliby a koníčky. Tato činnost více odpovídá relaxačním účelům, aktivnímu odpočinku, a patří sem například sport, kultura.

Struktura volnočasových aktivit závisí u všech skupin pracující mládeže na věku, rodinném stavu a pohlaví. Ženatí a vdané se přirozeně ve svém volném čase více věnují dětem, staví byt nebo zvelebují svůj domov a jsou ve svých zájmových činnostech více odkázáni na domov než svobodní respondenti. Také aktivnímu sportu se více věnují svobodní a muži. Volbu činností ve volném čase dále ovlivňuje stupeň dosaženého vzdělání: čím vyšší vzdělání, tím více času je věnováno sebevzdělávání a duševním činnostem.

Závěr

Analýza některých závažných charakteristik naší současné pracující mládeže ukazuje, v čem se tato společenská skupina liší od starších skupin populace, v čem se v souladu s dosavadním vývojem naší společnosti rýsují různé tendence a existující odlišnosti mezi jednotlivými skupinami zkoumané pracující mládeže. Při srovnání s dospělou populací se ukazuje akcelerace vývoje příslušníků pracující mládeže v řadě společenských činností, vyrovnávání závažných oblastí života již v této fázi životního cyklu a předstih v některých společenských faktorech, například vzdělání. Rozbor dokumentuje, že v soudobé etapě vývoje naší společnosti neexistují mezi jednotlivými skupinami pracující mládeže velké rozdíly; naopak — ve většině charakteristik se průkazně projevuje homogenizační tendence. (8)

(8) Analyzovaná tematika naznačuje rovněž problémy spojené s životem mladých pracujících. Vzhledem k potřebám národního hospodářství není zdravé, že nemalé procento mladých lidí nepracuje v oboru, v němž se vyučili. Takový stav působí negativně nejen na konkrétního mladého pracovníka, ale mnohdy znamená nemalé ztráty pro ekonomiku. Relativně vysoké procento mladých pracovníků mění pracoviště, někdy i obor, což nezřídka souvisí s neadekvátními představami mladého člověka o povolání, pracovním prostředím a vztazích mezi lidmi na pracovišti. Ne všichni mladí vědí naprosto přesně, jaké povolání by chtěli vykonávat a v jakých podmínkách. Důsledkem toho je značné procento nežádoucí fluktuace, která je co do čísel-

Dokumenty. Praha, Mladá fronta 1976.

Varholík, J. — Coňk, F.: *Dělnické pokolení. Praha, Mladá fronta 1976.*

Резюме

В. Дубски: К характеристике трудящейся молодежи в ЧССР

В статье дается на основе анализа данных международного исследования «Жизненные пути молодежи в социалистическом обществе» и государственной статистики характеристика современной трудящейся молодежи в ЧССР. Автор формулирует ее положение в современном социалистическом обществе и пытается определить ее специфику. В них проявляется социалистическая действительность, внедрение в жизнь научно-технического прогресса, степень образования и его повышающиеся значение, ее социальный состав.

Из анализа вытекает значительная гомогенность установок отдельных групп трудящейся молодежи, касающихся выбора профессии, которая проявляется в том, что они к выбору профессии приступают рационально, связывая свои личные потребности с общественными потребностями.

Жизненные условия трудящихся являются в сравнении с прошлым несравнимо лучшими, материальное положение современной трудящейся молодежи находится на очень хорошем уровне.

Хотя даже в нынешнее время существуют определенные различия среди отдельных групп трудящейся молодежи, можно констатировать, что исследуемая молодежь в важных индикаторах и активностях убедительно отличается гомогенизационной тенденцией.

Summary

V. Dubský: On the Characteristics of the Czechoslovak Working Youth

The article deals with a characteristics of the present working youth in Czechoslovakia. The argumentation is based on the analysis of data collected in the international research "Lifes' careers of youth in a socialist society" and on the national statistics.

The author defines the position of youth in this society and specifies its particular features predetermined first of all by the existence of socialism, development of scientific and technological revolution, ever increasing education and social structure of the youth itself.

The analysis documents a considerable intergroup homogeneity of attitudes concerning the choice of profession — reflected especially in the fact that young people rationalize their choice combining their personal needs with those of the society.

Compared to the past the life conditions of the young workers are much better, their material standard is relatively high.

Although there exist some differences between the groups of the Czechoslovak working youth the basic indicators and activities are marked by an evident homogenization trend.

ného vyjádření blízka procentu těch 20–24letých pracovníků, kteří jsou nespokojeni s vykonávanou prací nebo pracovištěm.

K dnes už běžnému jevu časově dřívějšího uzavírání sňatku se řadí stoupající počet rozvodů mladých manželů. I když připustíme, že k nim v některých případech přispívá nevyhovující bytová situace novomanželů, spočívají hlavní příčiny tohoto společensky nežádoucího jevu jinde, mimo jiné v nedostatečné sociální zralosti, v nepostačujících znalostech a životních zkušenostech, v nedostatečné zodpovědnosti vůči životnímu partnerovi a zejména dětem.

Zlepšení bytových podmínek dělnické mládeže je dalším úkolem, který bude třeba řešit, třebaže tu půjde o dlouhodobější proces.